

אכלה שית ואכלה שבע

שמואל אוסלנדר

ראשי פרקים

- א. פתיחה והצגת הסוגייה
- ב. שתי השיטות ברשב"ם
- ג. שיטת התוספות והסבר המהרש"א לתוס'
- ד. קושיות על הסבר המהרש"א
- ה. הסבר הש"ך וקושיית התומים עליו
- ו. תירוץ ע"פ הקהילות יעקב
- ז. סיכום

א. פתיחה והצגת הסוגייה

כהמשך לסוגיות הקודמות העוסקות בדיני חזקה ובדיני מערער מול מחזיק, מביאה הגמרא מקרה נוסף:

ההוא דאמר ליה לחבריה מאי בעית בהאי ארעא, אמר ליה: מפלניא זבינא ואכלתיה שני חזקה. אמר ליה: והא נקיטנא שטרא חבנא לי מיניה הא ארבעי שני, אמר ליה: מי סברת שני חזקה תלת שני קא אמינא? שני חזקה טובה קא אמינא!

רבא פוסק את הדין לטובת המחזיק בנימוק: "עבידי אינשי דקרו לשני טובא שני חזקה"². אולם רבא מסייג את דבריו ואומר: "והני מילי

¹ בבא בתרא דף ל, ב - לא, א

² הקשו הראשונים (רמב"ן, רשב"א ועוד): הרי אמרנו בגמרא (לט, ב) שצריך המערער למחות בסוף כל ג' וג' שנים, וא"כ אצלנו כיוון שלא מיחה אין לו טענה כלפי המחזיק! ותירצו: כיוון שיש כאן מכירה שמכר המרא - קמא למערער, אין צריך המערער למחות

דאכלה (המחזיק) שבע שנין דקדים חזקה דהא לשטרא דהך (של המערער), אבל שית אין לך מחאה גדולה מזו". ומסביר הרשב"ם את טעם הדבר: "שמיחה המוכר בזה המחזיק לסוף שתי שנים שמכר לאחר, והיה לו לזה להזהר בשטרו לעולם עד שיוציא השטר מיד השני ויקרענו". מתעוררת השאלה: עדות על כמה שנים צריך המחזיק להביא?

ב. שתי השיטות ברשב"ם

בשאלה זו נחלקו הרשב"ם והי"מ:

שיטת הרשב"ם:

והני מילי - דמוקמינן לה בידיה - דאייתי סהדי דאכלה ז' שנין, שקדמו שני חזקה שלו למכירת השטר של מערער, שהמוכר עצמו לא יכול למוכרה אחר שהחזיק בה ג' שנים בשופי. אבל אי לית ליה סהדי אלא משית שני - הדין עם בעל השטר, שאין לך מחאה גדולה מזו.

משמע מהרשב"ם שצריך המחזיק להביא עדים שהיה בשדהו שבע שנים.

שיטת הי"מ ברשב"ם:

ויש מפרשים, דאין צריך עדי חזקת ז' שנים אלא של ג' אחרונים, ואנן מהימנינן ליה על השאר. מדאמר רבא עביד איניש דקרי לשני טובא שני חזקה למדו כן, דאי איכא סהדי על כל השבע שנים אמאי איצטריך למימר עביד איניש, כו'.

כלומר, ע"פ שיטת הי"מ מספיק להביא עדים על שלוש שנים אחרונות וממילא יהיה נאמן על כל שבע השנים.

בהמשך דבריו, פוסל הרשב"ם את שיטת הי"מ ומסביר, שהחזקה דומה לשטר וחזקה על שלוש שנים נחשבת כמו שטר של שלוש שנים, והרי שטר של ארבע שנים שמביא המערער - קדום יותר, ולכן מדובר שהביא עדים על שבע שנים.

לכאורה, שיטת הרשב"ם פשוטה ומובנת יותר משיטת הי"מ, שהרי מדוע יהיה נאמן על ז' שנים אם מביא עדים על ג' שנים בלבד? א"כ צריך להבין את סברת הי"מ.

כל ג' שנים שהרי הצורך במחאה חוזרת הוא החשש שמא קנה המחזיק לבסוף את הקרקע, אבל כשמכר המ"ק למערער אין חשש זה מוצק ולכן אינו צריך למחות כל ג'.

³ ד"ה "והני מילי"

⁴ שניהם מובאים ברשב"ם בד"ה "והני מילי".

ג. שיטת התוספות והסבר המהרש"א לתוס'

שואלים התוס⁵: לכאורה, מספיק שיביא המחזיק עדים על ג' שנים ויהיה נאמן לטעון על ז' שנים במיגו, שאם רצה היה טוען (כלפי המערער) "ממך קניתי"? (התוס' מתרצים, שלא ניתן לומר כאן מיגו, כיוון שהמחזיק לא יטען "ממך קניתי", כי אינו יודע אם יש למערער שטר על קניית שדה זו⁶).

המהרש"א, בהתייחסו לתוס', מסביר שקושיה זו של התוס' היא רק לשיטת הרשב"ם, אך לא לשיטת הי"מ ברשב"ם. משמע, עפ"י המהרש"א, שקושיית התוס' היא סברת הי"מ, וא"כ סברת הי"מ היא שניתן לומר מיגו ולכן מספיקה עדות על ג' שנים.

ד. קושיות על הסבר המהרש"א

על הסבר המהרש"א ניתן להקשות מספר קושיות:

1. לא מצאנו, לא בגמרא ולא ברשב"ם, שום איזכור למיגו.
2. לשיטת המהרש"א, שקושיית התוס' היא סברת הי"מ, שאלת התוס' היא: מה הצורך בעדות על ז' שנים, הרי מספיקה עדות על ג' שנים? ואם אכן זו שאלתם, צריכים היו הם לומר את דברם בד"ה "אכלה שבע" ולא בד"ה "אבל אכלה שית".
3. לפי הסבר המהרש"א את סברת הי"מ, שמדובר במיגו, אזי גם אם יביא המחזיק עדים על ג' שנים ויטען על ו' שנים ולא על ז' יהיה נאמן, א"כ מדוע דיברו הי"מ דווקא על מציאות שטוען על ז' שנים? אולי ניתן לתרץ לפחות חלק מהשאלות: לגבי השאלה השניה שהקשינו, אפשר לומר שהערת התוספות נכתבה דווקא בד"ה "אבל

⁵ דף לא, א ד"ה "אבל אכלה"

⁶ הקשו המפרשים (הב"ח בחו"מ קמו אות לב ו"תורת חיים" בדף לא): התוס' תרצו שאין מיגו כי המחזיק אינו יודע על המכירה ואינו יודע שלמערער יש שטר, והרי נאמר בגמרא (כט, ב וכן מא, ב) שלשטר יש קול (כיוון שנעשה עם עדים), וא"כ המחזיק ישמע על המכירה המיגו שהציע התוס' קיים?!

על קושיה זו ישנם מספר תירוצים: ה"תורת חיים" מסביר שלא אומרים כאן מיגו כי זה מיגו דהעזה, ולכן למרות שידוע המחזיק שהמערער קנה לא יטען כאן מיגו. הב"ח תירץ שהמחזיק יודע שהיה מכר, אך לא יודע אם הוא עדיין קיים או שמא התבטל ולכן לא יטען כאן מיגו. הש"ך (חו"מ סימן קמו ס"ק יט) תירץ שהמחזיק יודע שהיה מכר, אך לא יודע למי היה המכר, ז"א המחזיק יודע בכלליות על מכר אך אינו יודע על אדם מסוים שקנה.

⁷ ד"ה "אבל אכלה"

אכלה שית", כיוון שהתוס' דוחים את המיגו של המערער⁸, ודחיית טענת המערער נכונה, לשיטת הי"מ, רק במיגו שיטען בו על ו' שנים, אבל באמת אם יטען על ז' שנים יהיה נאמן.

לגבי השאלה השלישית שהקשינו, יש לומר שבמקרה שיביא עדים על ג' שנים ויטען על ו' שנים, לא יהיה נאמן, כיוון שיש לו ריעותא ד"אחוי שטרך"⁹, שהרי אחרי שנתיים שהייתה הקרקע אצל המחזיק מכר אותה המרא - קמא וא"כ זו מחאה, והיה צריך המחזיק לשמור את שטרו. אבל אם טוען שנמצא כבר ז' שנים בקרקע, נמצא שעברו ג' שנים מקנייתו עד שהמרא - קמא מכר למערער, ולכן לא היה צריך לשמור שטרו.

ה. הסבר הש"ך וקושיית התומים עליו

הש"ך¹⁰ מתייחס לתוס' זה ולהסבר המהרש"א ואומר, שהמהרש"א לא כיוון לאמת וקושיית התוס' מוסבת גם לשיטת הרשב"ם וגם לשיטת הי"מ. מסביר הש"ך שהקושיה היא מדוע הגמרא אומרת שבשש שנים לא נאמן, והרי כיוון שיושב ג' שנים - נאמן המחזיק על יותר, וא"כ מכירת המרא - קמא למערער לא נחשבת מכירה ולא מהווה מחאה!

התומים¹¹ מקשה על הסבר הש"ך: אם נסביר את התוס' כמהרש"א מובנת שיטת הי"מ ומובן לשיטתם מה שאמרה הגמרא - "אבל אכלה שית אין לך מחאה גדולה מזו", כי כל מה שנאמן הוא כאשר טוען שאכל ז', אבל אם טוען שאכל ו' לא נאמן, כיוון שיש כאן מיגו במקום חזקה, שהרי יש למחזיק ריעותא ד"אחוי שטרך". אבל לשיטת הש"ך לא מובנת סברת הי"מ ומדוע נאמן על ז' שנים?

⁸ דחיית התוס' את המיגו היא רק לשיטת רשב"ם, ולכן לרשב"ם גם אם יביא עדים על ג' שנים ויטען על ז' שנים לא יהיה נאמן. אך לשיטת הי"מ המיגו קיים, אלא שאם יטען על ו' שנים הרי זה מיגו במקום חזקה ואינו נאמן, ואילו אם יטען על ז' שנים יהיה נאמן כיוון שכבר אין זה מיגו במקום חזקה.

⁹ "אחוי שטרך" - כלומר, הראה את שטרך, טענה שיכול לטעון אחד הצדדים (בד"כ המערער) כנגד הצד השני (בד"כ המחזיק).

¹⁰ חו"מ סי' קמו ס"ק כא

¹¹ סי' קמו ס"ק כג

ו. תירוץ הקהילות יעקב

יתכן וניתן לתרץ ולהסביר את סברת הי"מ עפ"י ה"קהילות-יעקב"¹² העוסק בדיני חזקת ג' שנים ועניינה.

הקה"י מסביר שהחזקה תלויה במחאתו של המערער, ולכן במקרה שלנו יסברו הי"מ שכיוון ששתק המערער ולא מיחה למרות ידיעתו שמישהו מחזיק בקרקע, מוכח שהמחזיק יושב בקרקע עפ"י דין. זאת אומרת, הי"מ סוברים שהחזקה היא סימן, בניגוד לרשב"ם הסובר שחזקת ג' שנים צריכה להיות הוכחה מוחלטת, ולכן כיוון שאצלנו יש סימן שהקרקע שייכת למחזיק, שהרי ידע המערער ושתק וגם המחזיק טוען שנמצא ז' שנים, הדין יהיה עם המחזיק, למרות שמביא עדים על ג' שנים בלבד. אמנם אם יטען המחזיק שהוא נמצא בקרקע ו' שנים בלבד, אזי למרות שיביא עדים על ג' שנים לא יזכה בדין כיוון שעל-פי עדות עצמו מתברר שאחרי שנתיים מכר המרא - קמא את הקרקע למערער ויש למחזיק ריעותא ד"אחוי שטרך".

עלה בדינו, לשיטת הי"מ עפ"י הקה"י, שכיוון שיש ראייה לטובת המחזיק, וגם טוען טענה טובה - נאמן. ואילו, אם לא יטען טענה טובה אלא רק על ו' שנים, למרות שיש לו ראייה - לא יזכה בקרקע והדין יהיה עם המערער.

לשיטת הרשב"ם, חזקה צריכה להיות הוכחה מוחלטת ולא סימן בלבד ולכן לא מספיקה העובדה שהמערער לא מיחה במחזיק, וממילא יצטרך המחזיק להביא עדות על כל ז' השנים ולא יוכל להביא עדות על ג' שנים ולטעון על ז'.

ז. סיכום

ראינו את מחלוקת הרשב"ם מול פירוש הי"מ עם שני הסברים לסברת פירוש זה. נקודת המחלוקת בין הרשב"ם לי"מ היא, כיצד תופסים את עניין חזקת ג' שנים. הרשב"ם מבין את עניין החזקה כהוכחה ודאית ומוחלטת ולכן מצריך עדות על ז' שנים, ואילו לשיטת הי"מ לא צריך הוכחה ודאית אלא מספיק סימן בעלמא (לדעת הקה"י), או שצריך הוכחה אבל לאו דווקא ודאית ומוחלטת (לדעת המהרש"א).

¹² ב"ב סי' יח אות יא